

ПЕРАКЛАД П. БІГЭЛЯ «УСПАМІНАЎ ПРА ЛІТВУ» Я. ЗАВІЛЕЙКІ

Г. А. Леонцьеў

Навуковы кіраўнік Л. А. Гедзімін, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

e-mail: glebleo3@gmail.com

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці перакладу на беларускую мову паэтычнага твора «Успаміны пра Літву» аўтарства Язэпа Завілейкі, выкананага Пятром Бігэлем, аналізуюцца змены ў тэксце, дапушчаныя перакладчыкам на карысць захавання арыгінальнай формы твора.

Ключавыя словы: пераклад; Пятро Бігэль; Язэп Завілейка, польскамоўная літаратура Беларусі

Уводзіны. На беларускую мову традыцыйна актыўна перакладаюць з польскай. І гэта абсалютна натуральна: многія польскамоўныя пісьменнікі паходзілі з Беларусі і адлюстроўвалі беларускае светаадчуванне ў сваёй творчасці. Адным з самых пладавітых перакладчыкаў з польскай з’яўляецца паэт Пятро Бігэль (1912–1991), які пазнаёміў айчыннага чытача з творамі А. Міцкевіча, Ю. Крашэўскага, В. Дуніна-Марцінкевіча і многіх іншых знакавых пісьменнікаў.

Мы б жадалі засяродзіцца на перакладзе ўрыўкаў «Успамінаў пра Літву» Язэпа Завілейкі, выкананым Пятром Бігэлем.

Асноўная частка. «Успаміны пра Літву» («Wspomnienia Litwy») – гэта паэма ў дзвюх частках, упершыню змешчаная ў зборніку «Успаміны старога ліцвіна» («Wspomnienia starego Litwina») [1, с. 108–153]. Кніга выйшла ў Кіеве ў 1860 г., у ёй можна заўважыць эмігранцкую настальгію аўтара, які ў сваіх вершах якраз збольшага «ўспамінае» нешта, звязанае з Радзімай.

У першай частцы паэмы пісьменнік паэтызуе мінуўшчыну і звычаі свайго роднага краю. Другая ж частка падзеленая яшчэ на некалькі драбнейшых. З іх Пятро Бігэль пераклаў «ІІ. Літоўскі селянін» і «ІІІ. Характар народа». У гэтых урыўках найбольш яркава раскрываецца погляд пісьменніка на свой народ. На дадзены момант гэта адзінае, што перакладзена і апублікавана з творчай спадчыны Язэпа Завілейкі. Мы таксама пераклалі некалькі твораў, у тым ліку і «Успаміны пра Літву», але дагэтуль не апублікавалі.

Пераклад Пятра Бігэля ўпершыню змешчаны ў зборніку «Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай» (1998), складзеным Уладзімірам Мархелем [3, с. 162–169]. Пазней ён публікаваўся ў анталогіі «Літаратура Беларусі XIX стагоддзя» (2007) [1, с. 532–534]. Таксама гэты пераклад друкаваўся

ў «Літаратуры першай паловы XIX стагоддзя» (2012, серыя «Залатая калекцыя беларускай літаратуры») [2, с. 686–688].

Пераклад Пятра Бітэля, як і любы іншы мастацкі пераклад, не адпавядае ва ўсім арыгіналу, тэкст пацярпеў пэўныя трансфармацыі. Напрыклад радок «Kmiotek rad jest swojej doli» [4, с. 122] загучаў як «Вёска гора забывае» [1, с. 532], перакладчык скарыстаўся прыёмам сінекдахі. Часам адбываюцца сэнсава неадназначныя трансфармацыі:

I пад яваравым ценем	Pod jaworu gęstym cieniem,
Скачуць дзеўкі, малалзішы.	Tańczą dziewczki, krążą wieńcem:
То вяночкам з рук спляценнем,	Krzyk i śmiech się miesza z pieniem,
То па пары стануць віцца	Każda skacze z swym młodzieńcem
[1, с. 532].	[4, с. 122].

З беларускамоўнага тэксту выходзіць, быццам дзяўчыны паміж сабою разбіліся на пары, хаця, як відаць з арыгіналу, кожная танчыць са сваім юнаком.

У арыгінальнай публікацыі твора назвы міфалагічных істот вылучаныя курсівам, некаторыя з іх польскай мове нават невядомыя (напрыклад, «Wułułak», «Zmieć»), можна меркаваць, што яны ўзятыя з беларускіх гаворак. Перакладчык збольшага захаваў арыгінальныя найменні, хаця некаторыя былі замененыя на больш распаўсюджаныя («Wułułak» – «ваўкалак», а не «вуўкулак», «Leszy» – «лясун», а не «лешы»).

Некаторыя польскія фразеалагізмы аўтар зразумеў літаральна («Як жывёле вока шкодзіць» [1, с. 533] – «Jak źle oko bydlu szkodzi» [4, с. 123] (źle oko – ‘урок’), «Дамавік муштруе коней» [1, с. 533] – «Jak domowi koni męczą» [4, с. 123] (męczyć konia – ‘дурыць, шкодзіць’)), што кідаецца ў вочы і дзівіць пры чытанні. Язэп Завілейка таксама ператварыў у сваім творы беларускі фразеалагізм «смаловы (смалены, смольны) дуб» (smalone duby) у «смаліць дубы» (smolić duby), што ў перакладзе, на жаль, ніяк не адлюстравана: «Дзед стары пляце ў застоллі» [1, с. 533]. Да таго ж у пераклад трапіла калька з польскай мовы «Як сам бачыў ён Русалкі» [1, с. 533] (замест «Русалак»), што не характэрна беларускай. У некаторых месцах змяняецца афарбоўка арыгіналу:

Як сяры навестраць, косы,	Tam wesole sianokosy,
Дык касьба тады, зажынкi,	Mile także są zażynki:
I спеў. гоман пмаггалосы	Gdy lud ostrzy sierpy, kosy,
Асабліва на дажынкi	Lub się zbiera na dożynki
[1, с. 532–533].	[4, с. 122].

Перакладчык змяніў акцэнтны пісьменніка, які захоплена кажа пра родныя звычаі. У Язэпа Завілейкі гэта адназначна нешта добрае, блізкае («wesole», «mile»), у Пятра Бітэля падобная характарыстыка знікла, за-

мест яе ідзе апісанне, што адбываецца. У іншай страфе перакладчык страціў анафору аўтара:

Хто сядзіць, хто хоча, ходзіць,
Той ці іншы байкі баіць,
Хтось кірмашнай чуткай зводзіць,
А стралкі лгуць-выдумляюць

[1, с. 533]

Kto chce chodzi, kto chce siedzi,
Kto chce bajki opowiada:
Kto z kiermaszu wieści bredzi,
A kto strzelec – kłamstwa gada

[4, с. 122].

У некаторых радках прыземлена арыгінальная ўзнёсласць думкі, якая ў перакладзе пададзена больш проста: «Песні люду – скарб багаты» [1, с. 533] («W pieśniach ludu myśli wieszczę» [4, с. 124]), «І разважны ў час размовы» [1, с. 533] («Tkliwy sercem – dobry głową» [4, с. 124]), «Цно-та ў сэрцы захавана» [1, с. 534] («Cnoty przodków tam nie starte» [4, с. 125]).

Заклучэнне. Пераклад Пятра Бітэля ў некаторых момантах моцна адходзіць ад арыгіналу і губляе ягоны сэнс. Але, крытыкуючы яго, нельга забывацца, што гэта пераклад свайго часу (да 1991 г.), калі шмат чаго нельга было лёгка праверыць з дапамогай падручных сродкаў. Дадзены пераклад дагэтуль мае каштоўнасць як адзіны апублікаваны ў Язэпа Завілейкі, толькі праз яго беларускі чытач можа азнаёміцца з творчасцю гэтага пісьменніка.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Літаратура Беларусі XIX стагоддзя : анталогія / уклад. : К. А. Цвірка, І. С. Шпакоўскі, К. У. Антановіч, навук. рэд. А. В. Мальдзіс. Мінск : Беларус. навука, 2013.
2. Літаратура першай паловы XIX стагоддзя / уклад. і камент. М. В. Хаўстовіч; навук. рэд. С. Л. Гаранін. Мінск : Мастацкая літаратура, 2012.
3. Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай; Беларуская польскамоўная паэзія XIX стагоддзя: Вершы / уклад., прадм. і камент. У. Мархель. Мн. : ППП імя Я. Коласа, 1998.
4. Zawilejko, J. Wspomnienia starego Litwina. Poezye [Электронны рэсурс]. Kijów : J. Zawadzki, 1860. URL: <https://polona.pl/item/wspomnienia-starego-litwina-poezye-jozefa-zawilejki,OT14OTAzODc/8/#info:metadata> (дата доступу: 17.03.2022).